

VOCATIA PĂCHI ÎN LITERATURA NOASTRĂ

Şerban Cioculescu

Datorăm celui dintii mare prozator român, — l-am numit pe Grigore Ureche, — explicația dramei istorice a poporului nostru, cu acea cunoscută sintagmă: „Ce fiind *în calea răutăților și stropșind ostile*”. Da, țările românești, aflate la răscruci de drumuri între mari împărații, au fost călcate periodic, distrugindu-se de fiecare dată agonisita săracului și bruma de civilizație orășenească. Unul din titlurile optimiste ale *Letopiseștilor* său se intitulează *Pentru pacea așezată ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leșesc*. Altul ne spune că după bătălia de la Baia „Mateiașu craiul și cu Ștefan vodă s-au *împăcat* și s-au *asezat*. Si încă după *pacea așezată* și legătură tare ce făcuseră ambindoi, au dăruit Mateiaș craiul pre Ștefan vodă cu două cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceul.” Rare au fost însă momentele, ca atunci, sub Petru Rareș, cind impăcindu-se moldovenii cu leșii, „au mai indelungat pacea pînă s-au umplut anul”. Si nici atit, căci „Indelungindu-se pacea din zi în zi între leși și între moldoveni, nu răbdară oastea leșească ce era la margine lăsată de strajă, ci au intrat în țară în Moldova, de au prădat și au ars Cernăuții și alte sate, pînă la Botășani, neavînd moldovenii nici o grijă, fiind pacea legată”.

Cronicarul își infățișează țara doritoare de pace și respectîndu-și tratatele de pace, iar pe vecini, călcători ai legămintelor și ai hotarelor.

Ca și la alții domni, principala grija a lui Alexandru Lăpușneanu, după ce „se așeză la domnie”, „nu grijiua de alta, numai de pace în toate părțile și așezarea țării”.

Așezarea este organizarea, în timp de pace, iar *pacea așezată*, condiția însăși a progresului.

În versurile dedicatorii ale lui Miron Costin la *Psaltirea* în versuri a lui Dosoftei, memorabilul început e o splendidă apologie a păcii.

„Cine-și face
zid de pace,
turnuri de frăție,
duce viață
fără grecă
intr-a sa bogătie.
Că-i mai bună
dimpreună
viața cea frătească
deciit rică
care strică
oaste vitejească”.

Legea înțelegерii dintre indivizi este aceeași ca și condiția armoniei dintre popoare. În *Stihuri împotriva zavistiei*, același luminat cronicar moldovean începe cu apostrofa :

„Vacul tău n-are pace, zavistnice oame”.

Miron Costin notează „capetele de pace” între domnul Ieremia Movila și hanul tătăresc, care făcea mereu incursiuni pustiitoare. Același domnitor e lăudat că „plinind ai (ani) cu pace domnii sale 12 ani, cu țara aşedzată în tot bivșugul, au plătit și el datoria omenească”.

Pînă la nefericita acțiune întreprinsă împotriva lui Matei Basarab și condamnată de Miron Costin ca atare, domnia lui Vasile Lupu e astfel elogiată, ca un regim ideal al păcii, cu tot cortegiul ei de foloase :

„Fericită domnia lui Vasilie Vodă, în care, de au fost cîndva această țară în tot binele și biișug și plin de avuție, cu mare fericire și trăgănată pînă la 19 ani, în dzilele acestei domnii au fost. În anii dentii cu prepusuri de nepace iarăși între leși și turci, iară apoi, după trei-patru ai, deschizîndu-și calea Impărăția turcului asupra persului cu soltan Murat pentru Vavilonul, aicea aceste părți la mare păci și liniști și mare fericii era”.

Filologului nu-i poate scăpa noțiunea negativă de *nepace*, pentru război, și mai ales surprinzătorul plural *păci*, ba chiar cu determinantul *mare păci*, ca expresie superlativă a supremei năzuințăi.

Din punct de vedere al dreptului internațional public, cea mai mare crîmă este, la Miron Costin, călcarea păcii și de aceea, unul ca Abăza pașa, „va plăti cu capul, ca un călcătoriu de pace”, în relațiile turco-polone.

Elogiat este și urmașul lui Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, pentru că domnia lui „au fost în pace, de să poate zice că are casa aceia pace, lîngă care-i alta lipită de părete arde”. Metafora se explicitează prin neînțelegerea dintre poloni și cazaci, care n-a tulburat totuși Moldova, cu toată condiția vecinătății și a interdependenței.

Primul poet român, contemporan cu Ureche și cu Costin, Dosoftei, își exprimă urarea de pace în versurile la stema Moldovei, în *Viața și petrecerea sfintilor* (1682–1686) :

„Capul cel de buor, de fiară vestită,
Sămnează puterea țării nesmintită.
Pe cit îi de mare fiara și buiaçă,
Coarnele-n păsună la pămînt își pleacă.
De pre chip să veade buorul ce-i place,
C-ar vrea-n toată vremea să stea țara-n pace”.

Psalmul 56 al lui David, în măestrîta lui versiune, începe astfel :

„Doamne, cine-și va face
LÂCUINTĂ DE PACE
Să sază-ntr-a ta casă
În măgura cea deasă?”

Si se încheie :

„Pre cei fără de vină
Nu-i dă-n mină streină.
Aceasta cine face
În veci VA FI CU PAGE”.

Ca să explice lipsa de istorii tipărite în Moldova, Neculce își începe astfel *Predoslovia* la *Letopiseful* său, care-l continuă pe acela al lui Miron Costin :

„Acest pămînt al Moldovii n-au fost aşedzat de demult de oameni, să fie fost trăit într-însul CU PACE, ce în cîteva rînduri au fost și pustiu”.

Aș adăuga : iar cînd a fost locuită și organizată statal, Moldova a fost în repetate rînduri pustiită, ca una ce se afla „în calea răutăților”.

Tot Neculce este acela care, în calitate de vel agă, „rînduit de domnie”, sub Antioh Cantemir, să vadă de solul polon, în drum spre Tarigrad, se bucură „unde auziau că este să se facă *pace vecinică*”. Nu știa, bietul om, că, vorba francezului, numai provizoratul durează, spera, cum avea să spere și Kant, în posibilitatea unei păci eterne !

De aceea, notează, în același timp : „să făcu bună pace, de toate părțile, ca de mulți veci” adică pe durată de multe secole.

Ierte-ni-se unele plăceri filologice, mai ales în marginea unui scriitor de talia lui Neculce, cînd numește, de pildă, o pace nesinceră, ca aceea dintre Brâncoveanu și frații Cantemir, „PACE SULEMENITĂ”.

Pacea are, în acea vreme, două sensuri : unul de ordin public, general și altul de ordin particular. Cînd, după nouă ani de pribegie, Neculce se întoarce în țară, grație amnestiei acordate celor ce-l urmăseră în Rusia pe Dimitrie Cantemir, după lupta de la Stăniște, el numește astfel lucrurile :

„S-apoi mi-am făcut PACE, și-am vinit înapoi la casa mă, și n-am avut despre mine nici o nevoie”.

Cu alte cuvinte, regulindu-și situația specială de expatriat — fusese hatman în ultimul divan al lui Dimitrie Cantemir — s-a întors în țară și n-a suferit nici o altă neplăcută consecință.

În aceeași situație de oameni ce „s-au făcut *pace* de greșeala ce-au făcut”, a fost căpitanul Cernat, fugit în Tara Românească de echipa lui Antioh Cantemir, dar beneficiind de iertarea bunului și milostivului domitor.

Polisemia noțiunii de *Pace* implică sferă largă a existenței, atît individuale, cît și colective. Bejenari erau, în acele veacuri istorice de instabilitate, atît populațiile ce se trăgeau în codri sau la munte, cînd se dădea „sfără-n țară”, cît și boierii ce se credeau amenințați în existența lor, la schimbarea domniilor, dacă făceau parte dintr-o partidă sau alta.

Pacea este *bună*, în sensul temeinicieiei și *lină*, ca lumina din rugăciunile dreptcredincioșilor. Necunoscind prea bine ordinea domnitorilor și numele lor, la începuturile Țării Românești, Radu Popescu crede că Mihai Vodă, urmașul lui Negru Vodă „au domnit în PACE 19 ani”. Or, Mihai Vodă, fiul lui Mircea cel Bătrîn, căruia i-a și urmat, n-a domnit decât doi ani și jumătate, din ianuarie 1418, pînă în august 1420. Matei Basarab e lăudat pentru că „cu vecinii se împăca, ca să aibă țara odihnă și *pace*” (în paranteză fie zis, cea dintîi în frază, odihna, e condiționată de *pace*). Și Constantin Șerban, urmașul lui Matei, e lăudat, pentru că ar fi făcut „*pace* cu toți vecinii, crai, domni, ca să aibă odihnă țara...”.

Observați că de această dată, ordinea logică e respectată între cei doi termeni ce-i sănătățile cronicarului familiari : *pacea* și *ordinea*.

Mult hulita cronică oficială a lui Radu Greceanu, care urmărește pas cu pas, pînă aproape de sfîrșitul său și al neamului său, pe Constantin Brâncoveanu, are în ochii noștri un foarte mare merit și anume pe acela de a ne lămuri asupra nenumăratelor călcări de oști, turcești, nemțești și tătărești, de-a lungul unei domnii de peste 25 de ani. Ce se putea cere țării să dea ca oameni, brațe de muncă, provizii și mijloace de transport, la cererile repetitive ale turcilor, e aproape de neînchipuit. Însăși *pacea*,

în acele vremi grele, era scump plătită, se înțelege, mai ales de globita țărănimile, de meseriași și de negustori, și ei birnici, pe cind boierimea, chiar cind contribuia, ca să facă față urgenței, recupera indoit și întreit.

Literatura noastră modernă a cunoscut și ea prețul păcii, ca singurul climat al progresului social și al bunei stări generale. *La restatornicirea domnilor pământeni*, în anul 1822, Gheorghe Asachi, poetul atitrat al acelei generații și deschizătorul de căi noi în cultura națională, a stiluit astfel :

„Vers înalt de bucurie să răsună impregjur.
Astăzi gemetul Moldovei în armonii se preface,
Astăzi soarta imblințită ni urează cu ogur,
Și din clime seninoase se întoarnă LINĂ PACE,
Se întoarnă sinte drituri, ce-s odoare unui neam,
Spre a cărora domnie de mult rugi noi înălțam”.

Lina pace nu mai e de ordin internațional public, instituțional, ci corolarul domniilor naționale, după prea lungul secol de domnie fanariotă. Cu aceste domnii, în ambele Principate, se restatornicește vechile drepturi, obiceiul pământului, omenia, toate subînțelese în cuvintele „sinte drituri”, adică sfinte drepturi.

Cind, după instituirea Regulamentului organic, la lucrarea căruia contribuise și Asachi, se instaurează o legalitate, față de arbitrajul trecutului, poetul, în *Inm la Anul nou al moldoromânilor*, 1830, scrie :

„Dulce — armonic de PACE
Care farmăcă și place,
Ni răsună impreguri”.

O serie de favorabile urmări economice erau într-adevăr condiționate de pacea de la Adrianopol, din 1829, care printre altele reglementă libertatea comerțului și punea țările noastre sub privirile interesante ale economiei europene.

Mitul antic al lui Janus bifrons, configurând ca și ușile templului său, războiul și pacea, i-a inspirat lui Ion Heliade Rădulescu, la sfîrșitul primului an, 1829, de apariție al ziarului său, *Curierul românesc*, un „Sonet de gratulație pentru Anul Nou”. Nu este dintre cele mai bune poezii ale acelui ce avea în el virtualitatea de mare poet, dar merită să fie reprodusă pentru năzuințele publice cărora autorul le-a dat expresie :

„Să ne deschiză Ian se gătește
O viitoare unde intrăm,
Și PACE, drepturi să-ntimpinăm
Mai dinainte ei ne vestește.

În față porții und-așteptăm,
Nădejdea dulce la toți zimbește;
Epohă nouă ni se zărește
De aci vremea să numărăm.

Un rău din urmă, trecutul sie,
Relele toate cu dinsul ţie.
Răstrîștea treacă, s-o numim vis!

Unirea, cinstea în români creșește!
Dreapta reformă în veci trăiesește...
Cheile sună... Tot s-a deschis”.

Era nouă se clădea pe noțiunea de pace. Într-adevăr, țările noastre n-au mai fost călcate de oști străine timp de 25 de ani, în cursul cărora au înflorit și economia publică și literatura, expresia cea mai înaltă a culturii naționale. S-a format atunci școala națională, s-a întemeiat armata națională, spiritul reformist și chiar cel revoluționar au pus premisele României moderne.

Un salt calitativ se produce cu glasul lui Eminescu și ideea păcii răsună în acorduri nemaiîntilnite în *Scrioarea a III-a*. Întîlnirea dintre Mircea și sultanul invadator e unul din momentele epice de vîrf ale literaturii noastre.

,Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băt,
Baiazid, privind la dinsul, îl întrebă cu dispreț:
— Ce vrei tu?
— Noi! Bună pace! Si de n-o fi cu bănat
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat”.

La cererea închinării din partea trufașului sultan, Mircea răspunde cu demnitate:

— Orice gînd ai împărate, și oricum vei fi sosit,
Cît sintem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit,

Și încheie scurta cuvîntare astfel :

— Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.

Se știe ce a urmat. Însuși cronograful bizantin pe care-l urmează Moxa, consemnează încrîngerea lui Baiazid la Rovine. Eminescu i-a dat cea mai înaltă formă artistică și pagina epică incomparabilă a întregii noastre poezii.

Ideea păcii, în pragul secolului nostru, l-a preocupat pe reflexivul Panait Cerna, care a întrezărit drumul *Către pace*, condiționat atât de realizarea idealului național, cît și de acela al celui de dreptate socială. Neprevăzîndu-le atât de apropriate, gînditorul lasă problema deschisă, nu fără să fi dat glas celor două mari probleme ale secolului nostru. Ca un intermezzo de umor tonic vom menționa că Vlad Țepeș, sau *Vodă Țepes*, cum îi spune poetul, în concepția lui Tudor Arghezi, e prin excelență făuritorul păcii în trecutul nostru feudal. Poezia începe cu aceste limpezi și viguroase versuri :

,Pacea e-n țară, pacea e-n afară,
Hotarul, liniștit cum n-a mai fost,
Si șesurile, azi la adăpost,
Plugarii noi le fulgeră și ară.”

Sfatul Tării e

„adunat

Să mulțumească domnului de Pace.”

Cuvîntul e scris cu majusculă. Domnul însă „gînditorul” care a instaurat pacea înlăuntru și în afară, privindu-i pe boieri

,„cugetă ce țepi li se cuvin”.

Indirect ideea de pace e servită de Tudor Arghezi, în timpul ultimei conflagrații mondiale, pe de o parte printr-o serie de poeme, înfățișînd ura poporului față de imperialismul nazist, precum și barbaria înverșunată

împotriva populației civile. În fine, într-o din poeziile sale mai recente, în slujba păcii, *Ce vrei*, se adresează astfel semenului său :

„În fața gîndului ce te colindă
Ti-am pus cîteva țăndări de oglindă
Și te întreb, că sufletul îți tace,
Ursuz și gol, ce vrei, război sau pace?”

Aș spune că, astfel pusă problema, fie chiar pe plan literar, dilema are o singură soluție : aceea a păcii, care implică viața. Noile generații de poeti și prozatori români sint aliniați, ca să zicem așa, pe frontul păcii, al înțelegerii dintre toate popoarele și al rezolvării pe calea tratativelor a tuturor divergențelor existente pe planeta noastră. Războiul atomic a fost veștejtit de Eugen Jebeleanu, colegul nostru, în splendidul său poem, *Surișul Hiroșimei*. Sintem în toiul campaniei literare și artistice pentru Pace, așa încît o selecție nu se poate stabili de pe acum între atitea opere de valoare ce se inspiră din însăși „Vocatia pentru pace a poporului nostru”, care a dăinuit sute de ani apărîndu-și

„sărăcia, și nevoile și neamul”

în războaie pur și exclusiv defensive. Idealul poporului nostru este reinstituirea pe alt plan al acelei Dacia felix, cum s-a numit opera lui Traian, consolidată timp de numai un veac și jumătate. Năzuim, ca și cronicarul și ca și filosoful către „pacea veșnică”, în care niciodată omul individual sau colectiv nu va mai fi ucigașul semenului său. E oare o utopie? Nu credem. Către această stea de orientare păsim cu incredere în viitor !